

שמעתיא עמיבתא

גליון מיוחד | תשפ"ו | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגער שליט"א

מו"ק וראש כולל הוראה רמות

הלכות מצויות בזמן מלחמה (א')

לחיבן חוזר (כשאינו חוזר לראש)

כשחוזר (באופן שאינו חוזר לראש) חוזר לאותו פסוק שהפסיק בו, וי"א שחוזר לאותה תיבה שפסק בה אם זו תיבה שמסיימת ענין. [מ"ב (סי' סו ס"ק ב). ועי' עוד בשע"צ (אותיות ה - ו)].

הפסיק באמצע ברכות קרי"ש

אם הפסיק בברכת קרי"ש, אם שהה כדי לגמור מתחלת ברכת יוצר אור עד גאל ישראל חוזר לראש הברכה שפסק בתוכה. ואם הפסיק בין ברכה לברכה אי"צ לחזור ולברך. [מ"ב (שם ס"ק ה, סי' עח ס"ק ה, סי' עט ס"ק ז וסי' צ ס"ק פ) ועי' בבח"ל (ד"ה קראה)].

הפסיק בפסוקי דזמרה

אם הפסיק באמצע פסוקי דזמרה ושהה אפילו מחמת אונס לפני ישתבח אפילו כדי לגמורה את כולה אינו חוזר לראש. [מ"ב (סי' גג ס"ק ט)].

הפסיק בתפלת י"ח

אם הפסיק באמצע תפילת י"ח כדי לגמור את כולה, חוזר לראש אפילו באונס מחמת ליסטטים, אזעקה ועוד. [מ"ב (סי' סה ס"ק ב וסי"ק ו וסי' קד ס"ק טז)]. ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה, וה"מ שהיה אונס גמור אבל אונס ליסטטים וכה"ג שנוכר לעיל שבדיעבד יצא דאולי הלכה כהי"א המקילים דזה לא מיקרי אונס. [מ"ב (סי' קד ס"ק ט)].

הפסיק בברכת כהנים

הפסק בברכת כהנים דינו כקרי"ש. [מ"ב (סי' סה ס"ק ו) ובה"ל (על סעי' א סד"ה קראה) ועיי"ש שה"ה אם הפסיק באמצע מגילה. ועיי"ש (סי' תרצ ס"ק יח) שפסק שמ"מ לא יחזור ויברך עד המגילה.]. ועי"כ אם הפסיק מחמת אונס ושהה בה כדי לגמור כולה היינו עצם הברכות השלשה מראש לסוף בלי אמירת הרבש"ע ויה"ר שאומרים הקהל (ואפשר בדמקומות שמנגנין הכהנים בעת האמירת הקהל גם זה יש לחשוב בתוך השיעור וצ"ע) חוזר לתחלת הברכות. [בה"ל (סי' סה על סעי' א סד"ה קראה)].

הפסיק בחלל

אם הפסיק באמצע הלל י"א שדינו כקרי"ש. [מ"ב (סי' סה ס"ק ו) ובה"ל (סי' על סעי' א סד"ה קראה)], וי"א שאפי' אם שהה כדי לגמור את כולה אפילו בימים שגומרים את ההלל אינו חוזר לראש. ולמעשה טוב לחזור ולקרוא בלא ברכה. [מ"ב (סי' תכב ס"ק כב)].

הפסיק בבמה"ז

אם הפסיק באמצע בהמ"ז (אפילו בשחה בין ברכה לברכה) דינו כקרי"ש. [מ"ב (סי' סה ס"ק ו) ובה"ל (סי' על סעי' א סד"ה קראה)]. ושיעור לגמור את כולה אפשר שיש לשער רק כדי לגמור הגי ברכות שהם מה"ת. [שע"צ (סי' קפג אות כד)].

לקרוא נגד טפח באשה

קרי"ש ואמירת תהילים וכדו' נגד טפח באשה

אסור לקרוא קרי"ש וכן לומר כל עניני קדושה נגד ערוה עד שיחזיר פניו. וכן נגד טפח מגולה, ולדעת הרמ"א (סי' עה סעי' א) אף פחות מטפח אסור. ומי"מ י"א שמהני עצימת עינים אם הוא נזהר מלראות [כן הביא המ"ב (שם ס"ק א וסי' עו ס"ק ב). וכן היקל החזו"א (או"ח סי' טז ס"ק ז ד"ה ולענין)]. וכשאפי' בענין אחר יש לסמוך על זה. [מ"ב (ס"ק א)]. וי"א דאיסור דטפח מגולה (אות ו), החזו"א (שם) והגר"ח (אשי ישראל תשובה סא)]. ולמעשה אין להקל אלא בדיעבד אם כבר קרא שאי"צ לחזור ולקרות. [מ"ב (ס"ק ד)]. ובשעת הדחק אפשר לסמוך להקל כל שמחזיר מבטו ואין העין מרגשת. [דבכה"ג הוי כבדיעבד. בפרט לדעת החזו"א מותר בכה"ג אף לכתחלה].

מאזיה גיל

י"א שאיסור ראייה נוהג בקטנה מגיל ג'. [בה"ל (סי' עה ד"ה טפח)]. וי"א כת' שאלו שאין יצר עליהן מחמת קוטנן אין איסור מעיקר הדין, והכל לפי מציאותן וקטנותן של הקטנות [חזו"א (סי' טז ס"ק ח ד"ה כתב במ"ב)]. ודעת הגר"ח זצ"ל (דרך שיחה פ"ד קדושים עמ' שנה) אליבא דחזו"א שהאיסור הוא בערך מגיל ז', והמנהג להקל כדעה זו. [הגרשז"א זצ"ל (הליכויש תפלה פ"כ אות טז)] ומי"מ לענין אמירת דברים שבקדושה כנגדה יש להחמיר משלש שנים ואילך. [שם].

נפילת אפים בחדר מוגן

אין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל בלא אף אומרים תחינה בלא כיסוי פנים. [נמ"א (סי' קלא סעי' א) ע"פ הירוק (סי' שכד) המובא בכי" (שם)]. וי"א שאם יש שאר ספרים יפול על פניו. [שנ"ע (שם)]. ויש חולקים. [א"ר (אות ח). ועי' במ"ב (ס"ק יא) שביאי פלוגתתם. ונל"ע ד שבזמננו שהסדרים יש בהם פרשיות מהתורה דחשיב כספר לענין זה]. ובעל קהילות יעקב זצ"ל (אורחות רבנו ח"ב עמ' יז) נהג ליפול על פניו בחדר, כיון שהיה בו ספרי קודש. [ונך דעת בעל השבט הלוי (מבית לוי קובץ שאלות בענין הגנף ח"ו)]. ומי"מ מנהג ירושלים ליפול על פניהם בתחנון אפילו במקום שאין ספר תורה, משום שבירושלים בכל מקום נקרא לפני ה'. [ספר ארץ ישראל (סי' א אות סט). ובאשי ישראל (פכ"ה הגה לט) הביא בשם הגרשז"א זצ"ל שמתספק אם י"ם החדשה בכלל זה].

קריאת התורה

מלטול ס"ת ממקום למקום לצורך צבור

צבור שאין להם ס"ת ואין בידם להגיע למקום שיש ס"ת, מותר להביא להם ממקום אחר. ובעל המקיים בימים אלו מנין בחדר מוגן רשאי להביא מהבכ"י ס"ת ע"מ לקרא בצבור. [שו"ע (סי' קלה סעי' ד), בה"ל (שם ד"ה אין) ובית שערים (או"ח סי' מת). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון ש"ג]. ואף אם חלק שמעו הקריאה אם יש לפחות ששה שלא שמעו מותר. [בה"ל (סי' קמג ד"ה בפחות)].

לצורך יהודים

אין להביא ס"ת לצורך יחידים שאינם יכולים להגיע לשמוע הקריאה, פרט לצורך פרשת פרה וזכור. [שו"ע (שם), בה"ל (שם) ומ"ב (ס"ק מו)]. אמנם לצורך אדם חשוב בתורה מותר בשעת צורך להביא ס"ת לצורכו, וטוב לקבוע מקום לס"ת כמבואר בסמוך. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ו). ועיי"ש בה"ל (ד"ה ואם הוא) שצידד קצת שמחמת עושר חשיב חשוב]. ואם מכינים ארון ומכניסים שם הס"ת יום או יומיים, אין איסור להוציא מהס"ת אף לצורך יחיד. [רמ"א (סי' קלה סעי' יד)]. ויש מקילים שאם הכינו מקום לס"ת אפילו לצורך אותו יום בלבד מותר להוציאו משם. [מ"א (ס"ק כב), א"ר (אות יח), פמ"ג (מ"ז ס"ק יב) ומהרש"ם (דעת תורה שם ד"ה אבל). ועי' בערוה"ש (אות לב) שהמנהג לדקדק שיקראו בו גי'פ דזה מקרי קבועיות. אולם דעת הגרשז"א זצ"ל (הליכויש תפלה פ"ב אות לח) שאין למנהג זה יסוד. ודעת האגמ"מ (ו"יד ח"ד סי' סא אות יג) שיש להשתדל להתחלה לקרוא גי"פ. ויש מפוסקי בני ספרד שאוסרים אף שמכנינים מקום לס"ת. [בחי"ח (אות פג) כי לפי הוזהר שאסור אף להוציא מבהכ"י לבחכ"י אף כשמיחד לו מקום אסור].

זעקה ותקיעה בשעת צרה

חובת תפלה בשעת צרה

בזמן צרה חובת תפלה הינה מהתורה לכל הדעות. [דעת הרמב"ם (ספ"ה עשה ה, וה"ל תפילה פ"א הי"א) שמ"ע מה"ת להתפלל בכל יום ולמדו כן מהפס' (שמות פכ"ו) "ועבדתם את ה'". אולם דעת הרמב"ן (השגות עשה ה) שהחוב להתפלל בכל יום הוא דרבנן. וכת' המ"א (סי' קו ס"ק ב) בשם הסמ"ק שבעת צרה ודאי הוא מה"ת. ועיי"ש ברמב"ן שכת' שאם נאמר שהפס' ועבדתם את ה' מדבר על תפילה אולי תהיה הדרשה שמצוה לעת צרה שנאמין שהוא ית' ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה. והחזיקן (סוף מצוה תלכ כת' בשם הרמב"ן שמי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו, ביטל עשה זה. ועי' בערוה"ש (סי' פט אותיות ד-ה). ואף להרמב"ם נוסח התפילה וזמניה הם מדרבנן עיי"ש ברמב"ם (מצוה ו) וכן בפ"א ביום מה"ת סגן, עי' אבודרהם (ריש שער ב)].

תקיעה

מ"ע מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבוא שנאמר והרעותם בחצוצרות וגו' ומד"ס להתענות וכז' ומריעים בחצוצרות בלבד בגבולין [רמב"ם (עשה נט וה"ל תענית פ"א)], והמנהג בזמננו שלא לתקוע. [ע"י במ"א (ריש סי' תקעו) שחקשה למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה ואע"פ שאין ת"צ בבבל מ"מ הלא מדא"ו מצוה לתקוע בלא תענית. והמ"ב (ס"ק א) תירץ בשם האחרונים דמדא"ו מצוה זו נוהגת רק באר"י וכדכתוב וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו', ובשם הפמ"ג כתב דאפשר דאף באר"י דוקא כשהיה תחת רשותנו, ואפשר עוד דדוקא כשהגזרה הוא על רוב ישראל אז מ"ע לתקוע אבל בלא"ה לא. ועי' בתשובות ו"הנהגות (ח"ד סי' קכז) שכת' שהמנהג ביושב הישן באר"י כשיש צרה מתפללין, ולפני אמירת י"ג מדות תוקעים תשר"ת, ואז אומרים י"ג מדות, אבל לא נתבאר מהו עיקר החיוב מה"ת. ועי' בצ"ח (ח"יא סי' טז)]. ועי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון תקע"ט בענין חובת תענית, תפילה ועוד פרטים בענין זה.

אמירת תהילים בשבת

אע"פ שאין צוועקים ולא מתריעין בשבת על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצוועקים עליה בשבת באמירת ענוו בתפלה [שו"ע (סי' רפח סעי' ו וסי' תקעו סעי' ו) ומ"ב (שם)]. ועיי"ש במ"ב שמפני צרת מזונות אף מנענין בחול. ומי"מ כת' השו"ע (שם) שצרת המזונות היינו כשהזלו שהזולו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה], מ"מ בשעת מלחמה מותר לומר תהילים אף בשבת. [ארחות רבנו (ח"א עמ' קכד) בשם בעל הקהלות יעקב זצ"ל].

תפילה, קרי"ש ות"ת

להפסיק תפלה ות"ת בשעת הזעקה

להפסיק תפלתו על מנת להיכנס למרחב מוגן

אם נשמעת אזעקה, ונמצא באמצע תפלת י"ח, עליו להפסיק בהליכה וללכת למקום מוגן, ואם יש צורך בדבר רשאי להפסיק אף בדבור. וימשיך תפלתו במקום המוגן. [ע"י בברכות (ל:) דתנן דאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק (בדבור) תפלתו (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מורגלו). וכן פסק בשו"ע (סי' קד סעי' ג), ופירשו המזב"ם (פסחים אות לב) שמיישב את דמחש כרוך דכיון דרובן אין ממתין הוי פוסק אבל עקרב פוסק. וצ"ע דהרי לא הולכים בפמ"ג אחר הרוב כמבואר בשו"ע (סי' שכט סעי' ב). שו"י"מ בבנין ציון (סי' קלז ד"ה והנה כל) שביאר דהא דקיי"ל דאין הולכין בפמ"ג אחר הרוב היינו דוקא כשיש ודאי סכ"י לפנינו, כגון בנפל עליו הגל שאז חוששין אפי' למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתא אין כאן פק"י"ן רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אזלתי' בתר רובא. ועיי"ו בקובץ שיעורים (פסחים אות לב) שמיישב את דמחש כרוך דכיון דרובן אין ממתין הוי כלא שכיח היוזקא וממילא יש לסמוך אהא דשלוחי מצוה אינן ניווקין. וכן נקט הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פ"י"ט הגה ד). ובג"ד י"ל דחשיב שיכחה היוזקא דלא אמרינן שלוחי מצוה אינן נווקין כמבואר בפסחים (ח-נ-): דאם אנשים לא יוכלו לחדדים המוגנים ודאי שאנשים עולולים למות (ר"ל). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

להפסיק במוזיד

אם נשמעת אזעקה כשעוסק בתלמודו עליו להפסיק וללכת למקום מוגן, וימשיך לתמוד שם. [אע"פ שכת' בקובץ שיעורים (כתובות אות רעז) בענין ת"ת דאף היכן דשכיח היוזקא אמרינן שלוחי מצוה אינן נווקין, מ"מ דעת הגרשז"א זצ"ל (הליכויש פ"ח הגה 17) לדלדלן שאין הכוונה טהורה כ"כ אין לסמוך על זה].

דיני הפסק מחמת חליכה לחדר מוגן

מחיבן מומשיך כשהפסיק באמצע קרי"ש

לדעת השו"ע (סי' סה סעי' א) אם התחיל לקרות קרי"ש והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא, אפילו היה הפסק מחמת אונס. ואפילו אם שח במזיד אין דעשה איסור בזה. ומי"מ נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כשחש במזיד כי יש אומרים דצריך לחזור לראש. [מ"ב (ס"ק א)]. ודעת הרמ"א (שם) שאם הפסיק, אפי' בין פרשה לפרשה, כדי לגמור את כולה (מראש ועד סוף אפי' עומד בסוף), מחמת אונס ושהה בה כדי לגמור כל הפרשיות חוזר לראש כי במקום אונס שהשיחה בכלל הפסק כיון שלא היה אז יכול לקרות. וכן עיקר לבני אשכנז. [מ"ב (ס"ק ב-ג)].

הפסיק במוזיד

אפילו אם שח במזיד, אף דעשה איסור בזה, אעפ"כ אי"צ לחזור רק למקום שפסק ואפילו כשפסק באמצע ברכה. וה"ה כששח באמצע הלל ומגילה ובהמ"ז או שאר ברכה ארוכה. דוקא כשהוא אומרן בעצמו, דאם שומע מאחר שמוציאו והוא שח בתריים ממילא אינו שומע ואיך יצא בזה, ויבואר איי"ה להלן בכל אחד במקומו. ומי"מ בקרי"ש נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כשחש במזיד כי יש אומרים דצריך לחזור לראש. [מ"ב (ס"ק א)].

מה בכלל אונס / הפסיק מחמת חשש פק"י"ן (מחמת אזעקה וכדו')

דוקא אלא האונס הוא מחמת שהאיש אינו ראוי כגון שהוצרך לקביו או שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה או מי רגלים והוצרך לשהות עד שיוציאום אבל אונס אחר כגון מחמת ליסטטים, וכה"ג הוי כמו ששתק ברצון דלא חשיב הפסק לדעה זו. [מ"ב (ס"ק ב)]. ואם הפסיק מחמת חיוב דונשמתרת כגון שהושמעה אזעקה וכדו' לא חשיב אונס. [כן יוצא מהנ"ל.

וכן בספר חידושי בתרא].

אף משערין זמן שהשיחה

משערין ענין שהשיחה לפי הקורא (בין להקל בין להחמיר) ולא לפי רוב בני אדם. [נמ"א (שם)

ומ"ב (ס"ק ז)].

גליון מיוחד

תענית ופרישות

להתענות

כשם שמתענים ומתריעים על הגשמים כך מתענים על שאר הצרות, כגון כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, [שו"ע (סי' תקעו סעי' א)], והכל לפי המקום והזמן ונעי' להלן בשם נמוקי או"ח], ומי"מ אין להתענות בשעת המלחמה, אלא יקבלו עליהם תענית ויתענו כשיצטלו, שלא יבואו לידי חולשה. [שו"ע (סי' תקעא סעי' ג). ועיי' באגרות ומאמרים חפץ חיים (סי' סו)].

פרישות

י"א שיש חובת פרישה בשעת מלחמה. ויש מקילין, וכן עיקר ונעי' ברמ"א (סי' רמ סעי' יב) שכת' שיש חובת פרישה בעת צרה. וכת' הא"ר (אות ב) בשם שכנה"ג (הגה"ש אות ד) שיש להגזר פרישה דוקא על צרות דומיא דרעב כגון על הירקון ועל השדפון והמוזנות, אבל בשאר צרות כגון דבר וחורב בר מינן וכיוצ"ב מותר. ועיי"ש שהביא שיש חולקים, אולם משמע מדבריו דו"ל שכן העיקר להלכה. ובשעה"צ (סי' תקעד אות ח) משמע דלא ס"ל הכנה"ג], וי"א שאף לדעת המחמירים אפשר שאין בזה אלא מדת חסידות. והכל לפי מקום והזמן, ועיי' בהערה. [נעי' בשעה"צ שם שכת' די"ל דמ"מ אין זה אלא ממדת חסידות. ויעו"י בצ"א (חי"ג סי' כא) שהאר"ק בזה וכת' לענין שעת מלחמה שאין לאסור. ועיי' בפמ"ג (סי' תקעד מ"ז ס"ק ב) ובשעה"צ (סי' תקעד) בשם הטי"ז ספרו דברי דוד (פרי' מקץ) שמבואר דאף למחמירים אין לאסור במקום חשש מכשול ויצרו תקופה או צורך פו"ר. וכת' בא"א מבוטשאטש (ססי' רמ ד"ה עוד) שלכו"ע לא שייך פרישה אלא במקום שבו הצרה. ועיי' בגמויק או"ח (סי' תקעד אות ב) שכת' שנסתפקו החכמים בזמן שנות המלחמה הארוכה מלחמה העולמית אם מותר בתה"מ, וכת' דלדעת פשיטא דכיון שהם דברים שאין להם שיעור בשנים ארוכות ורבות א"צ להתענות מכ"ש לבטל פו"ר וח"ו לעשות כן ועוד דיבואו בטח לידי מכשול, עיי"ש].

איסור יחוד

להכנס במקום מוגן במקום שיש בו משום איסור יחוד

אם נכנס למרחב מוגן מחמת אזעקה ונוצר מצב של איסור יחוד (עיי הפרטים בזה בשמעתא עמיקתא גליון תקמ"ט), אם יש משום חשש סכ"נ אין עליו לצאת עד שתסתלק החשש, ואז יצא מיד. (משום דלהלכה שאיסור יחוד אינו בכלל היגר ואל יעבור. עיי בזה בשבט הלוי (חי"ו ססי' לח), בתורת היולדת (פרי' הגה' ג) ובצ"א (חי"ו סי' מ קונטרס הל' יחוד פ"א וח"ז סי' מד) ובדבר הלכה (סי' טו אות ג בהוספות שם על סי' ב סעי' ט)).

שמירת הגוף והנפש

איסור להכנס במצב של סכנה

חמירא סכנתא מאיסורא. [חולין ג:]. ועל כן יש לזיחר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו וכל כיוצא בזה. [רמ"א (יו"ד סי' קטו סעי' ה) ושו"ע (חוי"מ סי' תכג). ועיי' בנוב"י (יו"ד תנ' ססי' ז) דמ"מ לצורך פרנסה שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת (ומשמע מדבריו דאפי' סכנה גדולה), ועיי"ש. והביאו האבני"ז (איו"ח סי' תכח אות יא). וכ"כ הקרן אורח (מו"ק יד. ד"ה שוב). ועיי' באג"מ (חוי"מ סי' י סד) שכתב שמותר להתפרנס אף כשיש חשש סכנה באופן רחוק. ועיי' במ"א (רסי' קד) שמבואר שאסור להסתכן לצורך מצוה, והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא בגליון פ"ח. ועיי עוד במגיל צדקה (סי' כו ד"ה נחזור) הדיכן שאדם רשאי ללכת ולא חיישנין משום איסור להכנס לסכנה פעמים שאף את בניו מותר לקחת עמו (ושם מייירי לענין עלולת לאר"י), עיי"ש].

מהתירה או מדרבנן

איסור זה הוא מהח"ת משום (דברים פ"ד פס' ט) "ונשמרתם מאד לגפשותיכם". [עיי ברכות (לב:). ובטי"ז (איו"ח סי' סו ס"ק א) מבואר שהוא מה"ח. וכן הוא בזהר הרקיע (מצוה קיח) וברשב"ש (רסי' א ד"ה הצעיר). ומכל מקום במקום שיש רק חשש סכנה יש בזה איסור מדרבנן. [אג"מ (חוי"מ חי"ב סי' עז). ועיי בדרכ"ס (סי' קטז ס"ק טג). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ק"ף].

גדר סכנה

כל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש משום סכנה, מותר לאדם לעשות כן דשומר פתאים ה', ומה שקצרה יד האדם לדעת ולזיחר ממנו הקב"ה שומר עליו. אולם דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה. [הגרש"י א צ"ל (שש"כ פ"לב הגה' ב). ועיי בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"ף].

נפיעה למקום שיש בו חשש סכנה

מי שיש לו צורך הכרחי ללכת למקום שיתכן שיהיו שם אזעקות אין איסור מעיקר הדין (אם אין סכנה ממשית כנ"ל). ומי"מ לא צורך הכרחי יש להימנע. [עיי במקורות לדלע"ל].

חובת הצלה במקום פקוח נפש

חייב אדם להציל את חברו מסכנה משום לא תעמוד על דם רעך, ואפילו אם הדבר כרוך בטרחה [סנהדרין (עג)], רמב"ם (רוצח פ"א הי"ד) וטשו"ע (חוי"מ סי' תכז)], ואין חילוק בין אם איש או אשה נפגע בסכנה. [אג"מ (סי' שח מ"ז ס"ק א). ועיי בסוטה (כ"א): דאמרו היכי דמי חסיד שזוה כגון דקא טבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורא ארעא לאיטכולכי ולא באוכלה. ועיי במנחת חריב (סוטה שם) דכתב דמייירי דש אחרים להצילה דאל"ה אינו רק חסיד שוטה אלא שופך דמים, וכ"כ בגינת ורדים (אה"ע סי' ה)].

הצלה הכרוכה באיסור

חובת ההצלה דוחה כל האיסורים שבתורה, פרט לשלש עברות חמורות, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. [שו"ע (יו"ד סי' קטו סעי' א), עיי"ש הפרטים בזה].

על מי חלה חיובה זו

חובה זו חלה על כל ישראל שבידו להציל (ולא על החולה עצמו בלבד). [נתשבץ (חי"ג סי' לו ד"ה וגם), לבוש (סי' שכח אות ב) ומי"ב (סי' שכח ס"ק ד וסי"ק ו)].

מי יכול לרפאות

אע"פ שחובת הצלה חלה על כולם מ"מ אסור להתעסק ברפואות אא"כ הוא בקי והוא מוסמך שיש לו רשות ליתן רפואות לחולים. ואם יש במקום רופא גדול ממנו ואין חשש סכנה להמתין שיבוא לטפל יש לתת לרופא המקצועי יותר שיטפל, והכל לפי הענין. ונעי' שו"ע (יו"ד סי' שלו סעי' א) וערה"ש (אות ב). ובברכ"י (שיו"ב סי' שכח אות א) בשם מהרי"ל כתב שהיום שאין שום אדם יכול לרפאות כי אם ברשות חכמים, סתם כל עוסק ברפואה נקרא מומחה, והרב דיבר לפי זמנו, עכ"ל. ועיי"ש בשו"ע (סעי' ב) שהרופא, אסור ליטול שכר מחמת החכמה והלימוד, אבל על הטרח והטבלה רשאי].

הוצאת ממון

חייב להציל את חברו אפילו אם הדבר כרוך בהוצאת ממון. [שו"ע (שם). ועיי"ש בסמ"ע (סי"א) (א ע"פ הרא"ש [סנהדרין פ"ח סי' ב) שכתב דאם יש לו ממון להציל עצמו חייב לשלם לחבירו, ומהתימה שהשיטות המתחר והרמ"א, עיי"כ. ועיי' בחת"ס (חוי"מ ססי' קעז)]. וי"א שאפי' כל ממונו צריך למסור בשביל זה. [ז"ע אמת (חי"ב סי' נא הובא בדרכ"ס סי' קנז ס"ק נג), אג"מ (חי"א יו"ד סי' רכב ד"ה והא דמפרש) ומנח"ש (תנ"י סי' פו אות ד). ועיי' באהבת חסד (חי"ב פ"כ אות ב) שכתב שבמקום פקו"י לא שייך הא דאמרינן המבזבז לא יבזבז יותר מחומש]. וי"א שאינו חייב למסור אלא חומש ממונו. [מהרש"ם (חי"ה סי' נד) והגרש"י א צ"ל (אשרי

האיש יו"ד פ"יב אות ה). ובערה"ש (יו"ד סי' רמט אות ה) כת' שמחויב להוסיף על חומש. ועיי בזה בחת"ס (חוי"מ סי' קעז), בפתי"ש (סי' רנב ס"ק ד), בשבט הלוי (חי"ה סי' קלו אות ד וסי' קעז), במנח"ש (תנ"י חי"ג סי' קג אות ד) ובתשובות והנהגות (חי"ה סי' שצט)].

ללוות ממונן על מנת להציל

אם אין לו מעות משל עצמו אך הוא יכול ללוותם מאחרים, מחויב לעשות כן ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשות. [אהבת חסד (פתחיה נתיב החסד אות ה)].

אין הסכנה מיידית והדבר מפורסם לרבים

החובה לתת כל ממונו או חומש ממנו כמבואר לעיל חלה כשרואה את חברו בסכנה מיידית ואין מי שיציל אותו, אולם כשהענין ידוע ומפורסם לרבים ואין לבן אדם הנמצא בסכנה (כגון שהוא חולה) מעות, החיוב מוטל על כל בני העיר ואינו חייב ליתן יותר מהחלק שמוטל עליו. [עיי במבט"ז (חי"א סי' רלז), וכן צדד במנח"ש (תנ"י סי' פו אות ד) ושאר בצע"ג דשמוא אף באופן זה חייב לתת כל ממונו]. וחיו"ב זה מוטל בפרט על הקרובים, אלא שמ"מ עדיין יש חיוב על כל בני העיר לרפאותו מקופה של צדקה וגם לילך לאסוף ע"ז כסף מבני העיר ובכל מקום ששייך להשגיח להוצאות לצורך רופא והרפואות וכל מה שצריך לרפאותו. [אג"מ (חוי"מ חי"ב סי' עד)].

להשכיר אחרים

אם אין בידו להציל את חברו חייב אף להשכיר אחרים ע"מ להצילו. [סנהדרין (שם) ושו"ע (חוי"מ סי' תכז סעי' א)].

במקום צער או יסורים

חייב להכנס בעצור וכאב ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשות (אם אין אחרים שעומדים להציל). [כן מבואר במ"א (ססי' קנו). וכן דעת הגרש"י א צ"ל (נשמת אברהם חוי"מ סי' תכו אות 6) אם אין אחרים שיכולים להציל. ועיי בספר יחסי' תנאים ואמוראים (לרבינו קלונימוס) שאף צריך ענות את עצמו ע"מ להציל את חברו. ועיי עוד במהר"ם שיק (יו"ד סי' קנה) ובהעמק שאלה (שאלה קכט ס"ק ד)]. ומי"מ אין חובה לסבול יסורים קשים ומרים להצלת חברו מסכנה כי הם קשים ומכונני וי"ש שאין אדם חייב למסור עצמו ביד גוים ליסורין בשביל הצלת חברו. [נע"ב"ץ (מגדל עוז אבן בוחן אות פג). ועיי עוד בטי"ז (יו"ד סי' קנז ס"ק ח)].

ללמוד עזרה ראשונה

חובת האדם הוא רק להציל את חברו במה שיכול, ועל כן אם הוא רופא יש עליו חיוב לרפא את החולים ואם הוא יכול לשוט מחויב להציל אדם שטובע בנהר, אבל אין חיוב על האדם שילמד איך לרפאות חולים ואיך לשוט כדי שאם יזדמן לו להציל יוכל להציל. [אג"מ (יו"ד חי"ב רס"י קטא). וזה דומה להא שאין חיוב על האדם לעבוד ולהרויח הרבה כספים כדי שיוכל לקיים מצות צדקה ולהציל נפשות בהם, דהחייב על האדם הוא רק על האופן כמו שהוא נמצא שיעשה מה שבחכו לעשות].

להסתכן לצורך הצלה

לפנן חי החולה לצורך הצלתו (היי שעה עבור חי עולם)

במקום ההכרח מותר לסכן חייו שעה של החולה עבור ספק חיי עולם שלו (כגון חולה שודאי ימות תוך ימים ספורים אך אומדין שיש עוד רפואה אחת שאפשר שיתרפא מחוליו וגם אפשר להיפך שאם יקח תרופה זו אם לא תצליח חי"ו ימות מיד). [נשבות יעקב (חי"ג סי' עה), ג מהרש"א (יו"ד רסי' קנה), אג"מ (יו"ד חי"ג סי' לו) וחזו"ני (יו"ד סי' סט ס"ק ב). ודעת הגרש"י א צ"ל (אסיא חי"ד א-ב עמ' 64) שאם יש סיכוי של לכל הפחות 30% שהטיפול שמסכן את חייו השעה יצליח מותר להזדקק לו. ועיי משי"כ בזה בשמעתא עמיקתא ת"ס]. ומי"מ החלטה בדברים אלו צריכה מתינות גדולה וייעוץ עם רופאים מומחים. [נשבות יעקב (שם)].

להסתכן על מנת להציל אחרים

במקום שצריך להסתכן בגופו בשביל להצילו מסכנה גמורה, אם צריך להכנס בספק פקו"י, אינו חייב לסכן עצמו (וגדר "ספק סכנה" תלוי בכל אדם ואדם לפי מה שהוא, במקום, בזמן וכדו', וצריך לשקול הדברים היטב ולא לדקדק ביותר, וכבר אמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך). [רדב"ז (חי"ג סי' תרכג), פתי"ש (חוי"מ שם ס"ק ב ויו"ד סי' קנז ס"ק טו) ומי"ב (סי' שכט ס"ק יט)]. ואפילו איסור יש בדבר. [פת"ש (יו"ד סי' רנב ס"ק א) בשם יד אליהו (סי' מג). וכ"כ הצ"א (חי"ט סי' מה אות ג וחטי"ו סי' ט)]. ומי"מ אם אין ספק סכנה ממש יכול להחמיר על עצמו, ולמדת חסידות יחשב לו זאת. [צ"א"ה (שם). ועיי"ש שדבר זה נוגע לענין תרומת איבר (כגון כליה) ע"י"מ להציל את חברו מסכנה דלית]. וי"א שרש"א להחמיר על עצמו אף במקום שיש ספק סכנה אם בידו להציל את חברו בבירור. [אג"מ (יו"ד חי"ב סי' קעד ענף ד סד"ה וא"כ) ומנח"י (חי"ו סי' קג)].

סכנתו רהוקה

אע"פ שבמקום ספק סכנה אין עליו להסתכן ע"מ להציל חברו, מ"מ כל זה בספק שקול, אבל אם ע"פ הרוב אין סכנה חייב להציל את חברו (ואע"פ שבסכנה לא הולכים אחר הרוב, מ"מ בנוסף לרוב יש כאן סכנה ודאית של חברו). [שבט הלוי (חי"ה סי' פז)].

חברו תלמידו הכפ

י"א שאם מי שבסכנה הוא ת"ח אעפ"י שגם באופן זה אין חיוב לסכן נפשו עבורו, מ"מ יש בזה מצוה ועכ"פ רשות לסכן א"ע עבורו. [צ"א"ה (חי"ט סי' מה אות ד)]. ומי"מ אסור להיכנס בסכנה ודאית להרג אף עבור הצלת ת"ח. [אג"מ (יו"ד חי"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ)].

לתת אחר מאבדו להציל את חברו

כשם שאינו מחויב להסתכן להציל חברו, כמו כן אינו חייב לתת א' מאבדיו. [רדב"ז (שם). ועיי ברמ"א (יו"ד סי' קנז סעי' א) שפסק שא"צ למסור את נפשו שלא לעבור על לאו, אבל כל ממונו צריך ליתן שלא יעבור, ומסיק הש"ך (שם ס"ק ג) דסכנת אבר דינו כנפש ולא כממון, ועי"כ דוחה איסור לאו. וכן פסק בפמ"ג (סי' שכח מ"ז ס"ק ז). וא"כ ח"ה בניד דאינו חייב לתת א' מאבדיו שלא לעבור על י"אל תעמוד על דם רעך", ושור"י שכן הוכיח באג"מ (יו"ד חי"ב סי' קעד ענף ד)]. ומי"מ רשאי להחמיר על עצמו לתת אבר לחברו ויש בזה עצמן, ממילא ע"י התערבותם של אלו שבדים להציל יש משום תועלת המדינה ועל כן מותרים להסתכן עבור זה (ואפשר שגם חיוב יש בדבר). והכל לפי המקום והזמן. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רל"ו].

במקום סכנה של רבים

במקום שיש משום הצלה של רבים, אם בידו להצילם, סכנת נפשות של רבים דוחה סכנה של יחיד. [חזו"ני (יו"ד סי' סט ס"ק א ד"ה ויש לענין, וסנהדרין סי' כה). וכ"כ באג"מ (יו"ד חי"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ). ועיי"ש בחזו"א שיצא לדון בא' שרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק א' שבצד אחר, ואזו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים, האם זה דמי להא דאמרו בירושלמי (תרומות פ"ח הי"ד) דסיעת בני אדם כו אפי' כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל, וצי"ד דהכא דאינו מעשה אכזרי הרבים עדיף ונשאר בצ"ע. ועיי באשרי האיש (יו"ד פ"יב אות ו) בשם הגרש"י א צ"ל]].

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**

להצילת התורם ומשפחתו | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והטרות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503